

8.5.2017

Opetushallitus
Keskustelutilaisuus 4.5.2017 kännykän ja muiden
mobiililaitteiden käytöstä koulussa

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto Opetushallituksen opasluonnokseen kännykän ja muiden mobiililaitteiden käytöstä koulussa

Lastensuojelun Keskusliiton (LSKL) kiittää mahdollisuudesta osallistua keskustelutilaisuuteen 4.5.2017 ja antaa lausuntonsa liittyen Opetushallituksen opasluonnokseen ”Tietokoneen, kännykän ja muiden mobiililaitteiden käyttöön liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista koulussa”. YK:n lapsen oikeuksien komitea on pyytänyt sopimusvaltioita kiinnittämään enemmän huomiota koulutukseen dynaamisena prosessina ja korostanut jokaisen lapsen oikeutta saada laadukasta koulutusta, mikä puolestaan edellyttää huomion kiinnittämistä oppimisympäristön, opetuksen, oppimisprosessien ja -materiaalien sekä oppimistulosten laatuun.¹ Mobiililaitteiden harkittu, hyvin ohjattu ja laadukas käyttö, jonka pelisäännöistä kaikki toimijat - niin lapset kuin vanhemmat ja ammattilaiset ovat hyvin perillä - osaltaan tukee komitean kannanottoa.

Opasluonnoksen tarkoitus

Tieto- ja viestintäteknologia on osa koulujen ja koulu yhteisöön kuuluvien arkipäivää. Opetushallituksen oppaassa kuvataan tietokoneen, kännykän ja muiden mobiililaitteiden käytössä koulussa huomioon otettavia seikkoja. Opas on laadittu erityisesti perusopetusta silmällä pitäen, mutta sitä voidaan soveltaa myös lukion ja ammatillisen oppilaitoksen toiminnassa ottaen kuitenkin huomioon opiskelijoiden ikä ja ohjauksen tarve. Oppaassa on keskitytty erityisesti oikeudellisiin seikkoihin. Hyviä käytäntöjä ja muuta tukimateriaalia on koottu Opetushallituksen internetsivuille.

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) pitää tärkeänä opasta kännykän ja muiden mobiililaitteiden käytöstä koulussa. Asia on keskeinen käytäntöjen selkeyttämisen ja yhdenmukaistamisen vuoksi. Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimusta valvova ja sopimuksen täytäntöönpanoa edistävä YK:n lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota lapsen oikeuksiin digitaalisessa mediassa. Komitea järjesti vuonna 2014

¹ Katso YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2001) 29 ARTIKLAN 1 KOHTA: KOULUTUKSEN TAVOITTEET, kohta 22. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2001_1.pdf

keskustelutilaisuuden (General Discussion Day ”Digital media and children’s rights”), jonka perusteella se on antanut suosituksia eri toimijoille². Komitea toteaa digitaalisen median tarjoavan lapsille paljon mahdollisuuksia toteuttaa omia oikeuksiaan ja kehottaa takaamaan lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet palveluiden ja tekniikan käyttöön. Komitea kuitenkin muistuttaa sopimusvaltioita niiden velvollisuudesta suojata lapsia digitaalisen median haitoilta.

Lastensuojelun Keskusliitto ehdottaa lausunnossaan:

- Oppaan ”Oikeudellisen taustan” laajentamista ja selkeyttämistä, jotta lapsen oikeuksien näkökulma tulisi vahvemmin esille.
- Oppaassa korostettaisiin enemmän lapselta ja nuorelta itseltään kysyttävän luvan merkitystä kuvia julkaistaessa sekä arvioitaisiin tarkemmin esitettyjä ikärajoja.
- Oppaaseen kirjattaisiin selkeämmin erikseen (eriteltäisiin) tilanteet, jolloin lapsi tai nuori on epäasiallisen käyttäytymisen uhri ja milloin kyse on tilanteista, joissa nuori itse toimii epäasiallisesti.
- Oppaan kohtaan ”Epäasiallinen käyttäytyminen sosiaalisessa mediassa” liitetään spesifejä www-linkkejä, kuinka verkkomaailmassa tapahtuvaan kiusaamiseen voidaan puuttua, miten sitä ja siihen vaikuttavia toimenpiteitä seurataan sekä miten lasten ja vanhempien kanssa tätä asiaa voidaan koulussa käsitellä.
- Oppaaseen olisi hyvä kirjata lastensuojelun roolista eikä pelkästään rikosilmoituksesta ”Epäasiallinen käyttäytyminen sosiaalisessa mediassa” kohtaan.
- On hyvä, että oppaassa painotetaan, että lapset ja nuoret tulisi ottaa vahvasti mukaan kännyköiden ja mobiililaitteiden käytön suunnitteluun ja arviointiin kouluissa.
- Oppaassa voisi laajemmin painottua oppilaiden mediataitokasvatus sekä tietosuojaan liittyvät asiat ja niiden merkitys lapsille ja nuorille.
- Laadittaessa yhteisiä ohjeita tai sääntöjä lapsille ja nuorille kännykän ja muiden mobiililaitteiden käyttöön koulussa, tulee ottaa huomioon myös niiden lasten ja nuorten tarpeet, jotka tarvitsevat selkokielistä informaatiota.
- LSKL korostaa vielä erikseen jatkumoa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen välillä mediataitokasvatuksessa ja ihmisoikeuskasvatuksessa.

² COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD REPORT OF THE 2014 DAY OF GENERAL DISCUSSION ”Digital media and children’s rights” http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/Discussions/2014/DGD_report.pdf

Perustelut LSKL:n ehdotuksille

Mobiililaitteiden käytössä ja verkkomaailmassa toimimisessa on kyse tasapainottelusta kahden keskeisen lapsen oikeuksien periaatteen – osallisuuden ja suojelun – välillä. Digitaalinen media ja erityisesti sosiaalinen media ovat lasten ja nuorten keskeinen yhteydenpidon ja tiedonsaannin ja sosiaalisen vuorovaikutuksen väline ja onkin tärkeää turvata lapsille ja nuorille osallistumisen mahdollisuudet yhdenvertaisesti riippumatta esimerkiksi vammaisuudesta tai sosioekonomisesta asemasta. Toisaalta lapsia ja nuoria on suojeltava erilaisilta verkkopalvelujen mukanaan tuomilta ongelmilta sekä hyväksikäytöltä ja minimoida niihin liittyviä riskejä.³

Keskeinen kysymys verkkomaailmassa on lasten yksityisyys ja sen suojaaminen. Tällöin joudutaan pohtimaan, osaako lapsi suojella itseään verkkomaailmassa toimiessaan ja ymmärtääkö hän tekojensa seuraukset. Yhtä tärkeää on kuitenkin pohtia, osaavatko muut verkkomaailmassa toimivat kunnioittaa riittävästi lapsen yksityisyyden suojaa – ovatpa nämä toimijat sitten lapsen ikätovereita, omia vanhempia tai lapsen arkeen kuuluvia muita aikuisia, kuten kasvatuksen ja opetuksen tai sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia.

Yksityiselämän suoja ja sananvapaus ovat kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuja ihmisoikeuksia sekä Suomen perustuslaissa turvattuja perusoikeuksia. Lapsen yksityisyyden suojassa digitaalisessa mediassa onkin kyse lapsen yksityiselämän suojan ja toisaalta muiden ihmisten sananvapauden toteutumisesta sekä näiden oikeuksien yhteensovittamisesta. Yksityisyyden laajuuden arvioinnissa vaikuttavat myös ne lainsäädännökset, jotka koskevat yksityisyyden alueelle kuuluvien tietojen käsittelyä, näitä tietoja sisältävien asiakirjojen julkisuutta ja salassapitoa sekä sananvapauden käyttämistä ja sen rajoja.

Opetushallituksen opasluonnoksessa käsitellään lasten oikeuksia em. näkökulmista. **LSKL ehdottaa opasluonnoksen ”Oikeudellisen taustan” laajentamista ja selkeyttämistä, jotta lapsen oikeuksien näkökulma tulisi monipuolisemmin ja perustellummin esille. LSKL pitää alun taustoitusta erittäin tärkeänä, sillä sen perusteella erillisille säännöille, ohjeistuksille ja normeille luodaan asian kannalta tärkeä viitekehys ja konteksti. Kyse on lasten perus- ja ihmisoikeuksista, joiden toteutumisesta kouluissa pyritään mahdollisimman hyvin turvaamaan.**⁴

LSKL pitää tärkeänä, että oppaassa korostetaan tieto- ja viestintäteknologian merkitystä osana opetusta ja taustoitetaan sitä hyvin, korostaen vuorovaikutuksen ja yhdessä tekemisen merkitystä oppimisprosessissa. Myös kestävä kehitys ja vastuullisen kuluttamisen näkökulma on tuotu esille. YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut lapsen oikeuksien täytäntöönpanossa YK:n kestävä kehityksen tavoitteita ja toimintaohjelmaa⁵.

LSKL korostaa, että oppaassa tulisi vielä enemmän korostaa lapselta ja nuorelta itseltään kysyttävän luvan merkitystä kuvia julkaistaessa. Opasluonnoksessa todetaan valokuvien ja videoiden ottamisen ja

³ Katso DigiBoom (PeLa ry) <http://www.digiboom.fi/>

⁴ Katso YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 1 (2001) 29 ARTIKLAN 1 KOHTA: KOULUTUKSEN TAVOITTEET http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2001_1.pdf

⁵ <http://yk.fi/sdg>

julkaisemisen osalta, että ”Henkilötietolain mukaisesti koulu tarvitsee luvan oppilaan huoltajalta tai 15 vuotta täyttäneeltä oppilaalta itseltään, jotta se voi julkaista kuvan tai videon oppilaastaan esimerkiksi internetsivuillaan.”. LSKL:n julkaisussa ”Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa” korostetaan, että lähtökohtaisesti lapsen yksityisyyden suojan loukkaamista voi olla mikä tahansa tietojen ja kuvien julkaiseminen digitaalisessa mediassa, **jos siihen ei ole ollut lapsen itsensä suostumusta**.⁶ Vaikka lapsesta laitettut kuvat ja tiedot voivat vaikuttaa viattomilta ja neutraaleilta, lapsella tulee olla oikeus itse päättää niiden julkaisemisesta. Keskusliiton lapsille tekemässä kyselyssä⁷ nousi esille, että lapset kokevat hyvinkin viattomilta vaikuttavien kuvien julkaisemisen merkityksen eri tavoin ja se mikä toisesta tuntuu täysin viattomalta kavalta, voi lapsesta itsestään tuntua nololta tai häpeälliseltä. Tästä syystä tulle painottaa huoltajalta kysyttävän luvan lisäksi myös lapselta itseltään kysyttävää lupaa oli lapsi minkä ikäinen koululainen tahansa. Keskusliitto haluaa tässä yhteydessä myös painottaa tietoisien suostumuksen periaatetta: **lupaa kysyttäessä lapselle on selvitettävä kuvan julkaisuun liittyvät asiat ymmärrettävällä ja selkeällä tavalla. Lapsen tulee tietää ja ymmärtää, mihin hän on suostumassa.**

YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmissä päätelmissään suositellut Suomelle tehostaa toimiaan kaikkien kiusaamisen ja ahdistelun muotojen torjumiseksi muun muassa parantamalla opettajien ja muiden kouluissa työskentelevien sekä oppilaiden valmiuksia hyväksyä moninaisuutta kouluissa ja parantaa heidän konfliktinratkaisutaitojaan. Komitea suositteli myös, että nykyistä enemmän huomiota tulisi kiinnittää lasten hyvinvointiin kouluissa, myös lasten oikeuteen saada mielipiteensä huomioon otetuiksi, ja selvittää syitä lasten huonoon kouluviihtyvyyteen.⁸ Useissa eri kansallisissa ja kansainvälisissä asiakirjoissa ja selvityksissä ollaan esitetty huoli sosiaalisessa mediassa tapahtuvasta kiusaamisesta. LSKL ehdottaa, että **Opetushallituksen oppaaseen kirjattaisiin vielä selkeämmin erikseen tilanteet, jotka koskevat tilanteita, jolloin lapsi tai nuori on epäasiallisen käyttäytymisen uhri ja milloin kyse on tilanteista, joissa nuori itse toimii epäasiallisesti. Kohtaan ”Epäasiallinen käyttäytyminen sosiaalisessa mediassa” on hyvä liittää spesifejä www-linkkejä, kuinka verkkomaailmassa tapahtuvaan kiusaamiseen voidaan puuttua, miten sitä ja siihen vaikuttavia toimenpiteitä seurataan sekä miten lasten ja vanhempien kanssa tätä asiaa voitaisiin koulussa käsitellä**⁹. Olisi myös hyvä kirjata lastensuojelun roolista eikä pelkästään rikosilmoituksesta kyseiseen kohtaan.

⁶ Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa s. 83 https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/Lapsen_yksityisyyden_suoja_digitaalisessa_mediassa.pdf

⁷ <https://indd.adobe.com/view/982bc123-595c-4ab9-a456-f21802059cef>

⁸ YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmät ja suositukset Suomelle (2011), kohta 54.

⁹ KiVa-koulu http://www.kivakoulu.fi/mista_kiusaaminen_johtuu

MLL, Lasten ja nuorten puhelin, netti ja chat <https://www.mll.fi/mll/auttavatpuhelimet/lnpn/>

MLL, Koulukiusaaminen Vanhempainnetti <http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/koulukiusaaminen/>

Suomen Mielenterveysseura Mieli / Koulukiusaaminen

<http://www.mielenterveysseura.fi/fi/kehitt%C3%A4mistoiminta/mielenterveysosaaminen/nuoren-mielen-ensiapu/koulukiusaaminen>

Marko Forss (2016): Koulukiusaaminen – lasten välistä nahistelua vai rikosoikeudellisesti rangaistavaa vainoamista?

Itä-Suomen yliopisto <https://asiakas.kotisivukone.com/files/fobba.tarinoi.fi/Kandityo1.1.pdf>

MLL Nettikiusaaminen <https://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/nettikiusaaminen/>

Nuorteneämä.fi Nettikiusaaminen <https://www.nuorteneama.fi/elavaa-elamaa/netti-ja-media/nettikiusaaminen-521>

YK:n lapsen oikeuksien komitea myös korostaa, että kaikissa opetusympäristöissä tulisi edistää lasten aktiivista roolia osallistavassa oppimisympäristössä. Komitean mukaan lasten osallistuminen on välttämätöntä, jotta luokkaan voidaan luoda sosiaalinen ilmapiiri. Sosiaalinen ilmapiiri lisää puolestaan yhteistyötä ja vastavuoroista tukea, jota lapsilähtöinen interaktiivinen oppiminen edellyttää. **Lasten näkemykset on erityisen tärkeää ottaa huomioon torjuttaessa syrjintää, ehkäistäessä kiusaamista ja kurinpitotoimissa.** Komitea pitää vertaiskasvatuksen ja vertaisneuvonnan laajentamista myönteisenä. Lasten ja nuorten säännöllistä osallistumista päätöksentekoprosesseihin pitäisi komitean mukaan edistää, jotta lapset ja nuoret voisivat ilmaista vapaasti näkemyksiään koulujen menettelytapojen ja käytännönsäntöjen laatisesta ja täytäntöönpanosta.¹⁰ **LSKL korostaa, että lapset ja nuoret tulisi ottaa vahvasti mukaan kännyköiden ja mobiililaitteiden käytön suunnitteluun ja arviointiin kouluissa.** On hyvä, että tätä asiaa on tuotu esille Opetushallituksen oppaassa¹¹.

Keskusliitto pitää mediataitokasvatusta, joka pohjaa vahvasti ihmisoikeuskasvatuksen perusteisiin ja periaatteisiin tärkeänä keinona vaikuttaa myös lasten ja nuorten kännykän ja muiden mobiililaitteiden käyttöön ja käyttötapoihin. **Oppaassa voisi laajemminkin painottua oppilaiden mediataitokasvatus sekä tietosuojaan liittyvät asiat ja niiden merkitys.** Asiasta on runsaasti kansallista ja kansainvälistä materiaalia, jota kannattaa kerätä oppaan yhteyteen.

LSKL korostaa myös jatkumoa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen välillä mediataitokasvatuksessa. Jo alle kouluikäiset lapset harjoittelevat ja tutustuvat verkkomaailmaan ja tarvitsevat taitoja ja apuja siellä toimimiseen. Monipuolinen mediataitokasvatus ja ihmisoikeuskasvatus luovat hyvää pohjaa toimia verkossa. Mediataitokasvatus on esillä myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.¹² Varhaiskasvatuksessa on painotettu lasten turvaa ja suojelua digitaalisessa mediassa mutta myös kohdennettu kasvatusta siihen, mitä taitoja lapsi tarvitsee selvitäkseen verkossa ja saadakseen apua, kun kokee oikeuksiaan loukatun. Tästä kehittämistyöstä on useita hyviä hankkeita ja selvityksiä sekä ohjeistuksia.¹³ Esimerkiksi Oivalluksia eskarista -hankkeessa on leikin ja yhteisen toiminnan avulla lasten kanssa pohdittu kuvien ottamiseen ja julkaisuun liittyviä sääntöjä ja hyviä tapoja.

¹⁰ YK:n lapsen oikeuksien komitean YLEISKOMMENTTI NRO 12 (2009) Lapsen oikeus tulla kuulluksi, kohdat 107-110. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRS_12.pdf

¹¹ Laitteiden käytön suunnittelu ja osallisuus, s. 8.

¹² Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: "Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen edistävät lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä." "Mahdollisuudet kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna tieto- ja viestintäteknologiaa edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä lukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia tieto- ja viestintäteknologian monipuoliseen ja turvalliseen käyttöön." s. 23-24.

¹³ Mediakasvatus esi- ja alkuopetuksessa <http://www.mediakasvatus.fi/materiaali/mediakasvatus-esi-ja-alkuopetuksessa/>

Sävyisästi yhdessä <https://mll-fi->

[bin.directo.fi/@Bin/ad747d24a5ba042ef229c32952c0b42c/1493884249/application/pdf/28029099/S%C3%A4vyis%C3%A4sti%20yhdessä%C3%A4.pdf](https://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/ad747d24a5ba042ef229c32952c0b42c/1493884249/application/pdf/28029099/S%C3%A4vyis%C3%A4sti%20yhdessä%C3%A4.pdf)

Oivalluksia eskarista <https://oivalluksiaeskarista.wordpress.com/tietoja/>

LSKL vielä painottaa, että myös ne lapset ja nuoret, joilla on syystä tai toisesta vaikeuksia luetun ymmärtämisessä ja hahmottamisessa, tarvitsevat ohjeita ja tukea internetin käyttöön.¹⁴ **Kun laaditaan yhteisiä ohjeita tai sääntöjä lapsille ja nuorille kännykän ja mobiililaitteiden käyttöön koulussa, tulee ottaa huomioon myös niiden lasten ja nuorten tarpeet, jotka tarvitsevat selkokielistä informaatiota.**¹⁵

¹⁴ Ks. muun muassa Papunet <http://papunet.net/>

¹⁵ Ks. muun muassa Selkokeskus <http://selkokeskus.fi/>

Tikas.fi <http://tikas.fi/>

Nettietiketti <http://papunet.net/fileadmin/muut/Esitteet/Nettietiketti.pdf>